

Erik Ståål är en legendar inom ekskogsskötseln i Sverige. Hans bok *Eken i skogen och landskapet* står sig än idag som en riksläkare för lönsam skötsel av ekskog. Generationer av skogsutbildade har fått ta del av hans erfarenheter antingen direkt från honom eller via hans demonstrationsytor under guidning av Cecilia och Harald Rooth.

ERIK STÅÅLS PROVYTOR

- 70 år av mätningar

Mats Hannerz (med underlag från Cecilia Rooth)

Redan på 1950-talet började Erik Ståål lägga ut provytor i ekbestånd för att följa enskilda ekars produktion i olika beståndstyper. Erik fortsatte under sin livstid att lägga ut provytor och färgmärka ekar som han följde med upprepade mätningar, ofta årligen.

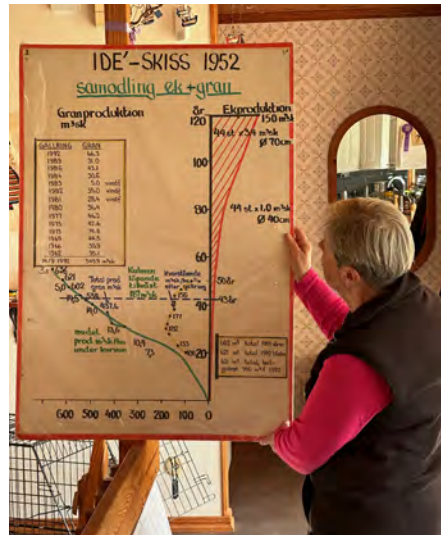
Mätningarna är unika eftersom de är gjorda i välskötta ekbestånd under en så lång tidsperiod. Det är inga regelrätta försök med jämförelser mellan olika skötselalternativ, däremot intressanta empiriska exempel på hur skött ek växer om den får god skötsel.

Eriks barn och barnbarn Cecilia och Harald Rooth har efter Eriks bortgång fortsatt att följa ytorna, som alla ligger i östra Blekinge. Många av dem finns också på familjens gård i Flakulla, Fågelmara.

Med finansiellt stöd från Erik Stenströms stiftelse kunde en kraftsamling göras under den senaste 5-årsperioden. Det betyder att det finns provträd som har mätts mer eller mindre kontinuerligt från 1951 till 2022. Här redovisas några mätdata som Cecilia och Harald har tagit fram.

Bubbetorp

Det mest väldokumenterade är beståndet Bubbetorp norr om Karlskrona, planterat 1946 med ek och gran. Bubbetorp har

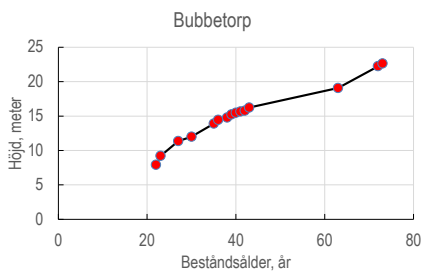
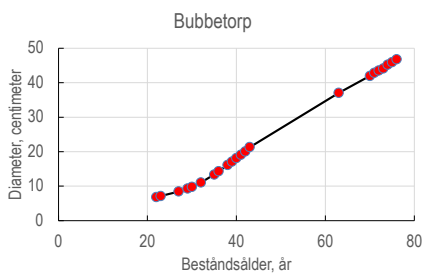

Erik Ståål tog redan 1952 fram en idéskiss för produktionen av samodling av gran och ek i Bubbetorp. Mätningarna visar att ekens produktion var underskattad. Foto: Mats Hannerz.

också använts som ett läroboksexempel på samodling av ek och gran. Båda trädslagen planterades 1946 i tätt förband – 1,4x1,4 meter för granen och 2,2x2,2 meter för eken. På Bubbetorp klarade sig ekarna bra från viltbete, kanske för att de stod gömda mellan granarna. Huvudstammar av ek valdes ut 1959 och mellan 1977 och 1984 genomfördes stamkvistning. Den sista granen avverkadades omkring 2010. Fram till

1986, när Erik Ståål gick i pension, hade 450 kubikmeter gran tagits ut.

På tolv huvudstammar av ekar finns mätningar av diameter (fram till 2022) och höjd (till 2019). Figuren visar medeldiameter och medelhöjd fram till att beståndet var 73–76 år gammalt. Medeldiametern var då (76 år) 46,8 centimeter och medelhöjden (73 år) 22,6 meter. Under den senaste 10-årsperioden (2009–2019) ökade diametern med i genomsnitt 0,8 cm per år.

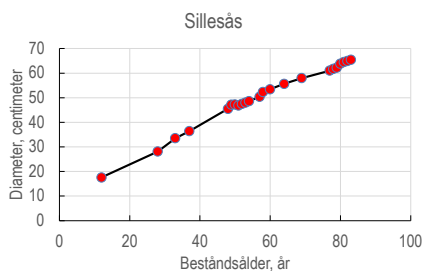

Genomsnittlig diameter och höjd för 12 mätta ekar i Bubbetorp.

Sillesås

Sillesås är en granngård till Flakulla. Det bestånd som har följts kalavverkades 1929, och redan då fanns några självsådda planter. De äldsta ekarna är förmodligen från omkring 1939 och senare. I Sillesåsytan mättes 10 ekar från ca 10-83 års ålder.

Vid 83 år var medeldiametern 65,5 centimeter. Den senaste 20-årsperioden har diametern växt med cirka 0,5 centimeter per år. Den allra snabbaste tillväxten har kuriöst nog en ek som föll i en storm 1967, men som restes med vajrar och stagades upp till stående ("Arvids ek"). Den är idag (2022) 83 centimeter i diameter och tillväxten de senaste 20 åren är 0,9 centimeter per år.

Genomsnittlig diameter för 10 idag levande ekar i Sillesås-ytan.

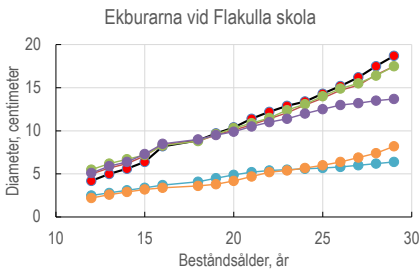
Jonnagärdet

På Flakulla fanns en del lågproducerande skog som Cecilia Rooth ålades att hugga ned under skogsvårdsstyrelsens 5:3-kampanj på 1980-talet. Cecilia valde att behålla eken, och slapp dessutom vite. Idag är ekarna välväxande med en medeldiameter 2022 på 47 centimeter. Den grövsta är 68 centimeter. I genomsnitt har diametertillväxten den senaste 10-årsperioden varit 0,54 centimeter per år.

Ekburarna vid skolan

Ett bestånd med planterad ek vid Flakulla skola har följts sedan 2005. Ekarna planterades 1993. Vid 29 års ålder var medeldiametern 14 cm, och den årliga tillväxten den senaste 5-årsperioden var 0,7 cm. Beståndet visar effekten av god skötsel. De snab-

bast växande hade ökat diametern med 1,2 cm per år under perioden 2017–2022. Dessa ekar var alla i god balans mellan krona och stam, och dessutom skjuter de inga vattskott trots att de är friställda. Ekar-na är också stamkvistade. Höjden år 2022 var 14 meter för de högsta. De ekar som halkat efter (de svagast växande i diagrammet nedan) växte i något fall under en ek, i ett annat fall trängda av annan vegetation.

Diameter för eken planterad i bur vid Flakulla gamla skola. Notera den stora skillnaden mellan de välväxande och de som stått trängt.

Andra ekar

Utöver de redovisade har mängder med andra ekar mätts och dokumenterats. Området **HellmansPer** på Flakulla är ett populärt besöksmål på exkursioner och här finns nio ekar som har följts sedan 1975. Den grövsta var vid senaste mätningen 78 centimeter i diameter, och är alltså i princip avverkningsmogen.

På **Brännan** ingår två genbanksekar bland de mätta provträden. **Norra Gathagen** är ett bestånd där de finaste ekarna gallrades ut för garvämnen under krigsåren 1943–44.

Några lärdomar

Även om de mätta demonstrationsytorna inte är några jämförande försök går det att

dra en del slutsatser. Ek som är välskött kan ha en diametertillväxt på över 1 centimeter per år även i ung ålder. Det visar inte minst ”Ekarerna vid Flakulla skola” som mellan 25 och 30 år växte med upp till 1,2 cm per år.

Provträden är relativt okänsliga för förändringar i årsväxten. Det spelar inte så stor roll om sommaren är nederbördsrik eller torr, varm eller kylig. Årsringsbredden är ungefär den samma. Snabba förändringar av årsringsbredden kan i stället bero på uteblivna eller försenade gallringar, där ekens kronor inte får möjlighet att utvecklas och där andra träd tar över utrymmet i kronskiktet. I något fall (Sillesås) kan ekvecklarangrepp dra ner tillväxten.

Bubbtorpsytan imponerar och överträffar Erik Stååls egen prognos där han förutspådde att ekarna vid 80 års ålder skulle ha en medeldiameter på 40 centimeter. Nu var den 46 centimeter vid 75 års ålder.

Mätningarna är fortfarande värdefulla som dokumentation och demonstration, och kommer i mån av tid att fortsätta på åtminstone ett urval av ekarna. ■

Text och diagram bygger på mätdata som Ekbladet har tagit del av. Detaljerade data och Exceltabeller kan erhållas genom att kontakta Cecilia och Harald Rooth. Skötsel av demonstrationsförsöken på Flakulla genomförs av dem båda, men också av Bodil Ståål som är ägare till bland annat beståndet med ekburar vid Flakulla gamla skola.

Cecilia Rooth och lagotton Dixie vid eken Gunborg på Jonnagärdet, en ek som mätte 70,5 cm i diameter år 2022. Foto: Mats Hannerz.

TVå av de ekar som planterats vid Flakulla gamla skola 1993. Alla ekar har skyddats av en Ståålbur (uppkallad efter Erik Ståål). Tillväxtskillnaderna är stora. Eken till vänster har varit trängd och den till höger har stått mera fritt. Foto: Mats Hannerz.